

Інституціональне середовище управління продуктивністю в аграрному секторі економіки

***Мета статті** - розвинути теоретико-методологічні засади інституціалізації економічних-неекономічних взаємодій і на цій основі здійснити наукове обґрунтування шляхів і способів формування інституцій управління продуктивністю в аграрному секторі економіки.*

***Методика дослідження.** У процесі дослідження використані методи: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний, проблемний, графічний, економічної оцінки і системного структурного аналізу та методологічного узагальнення.*

***Результати дослідження.** Здійснено оцінку інституційного розвитку управління продуктивністю трансформаційного періоду в Україні, зокрема, в аграрному секторі економіки. Це дозволило розглянути інституційну теорію, яка забезпечує двосторонній характер взаємозв'язків між інституційним середовищем і економічною поведінкою людини, освідчить про подальше поглиблення поділу праці та позитивні зрушення в соціальній структурі суспільства в європейському співтоваристві, тоді як в Україні швидше свідчить про деіндустріалізацію і формування так званих тінювих форм зайнятості, загострення проблеми безробіття та деградацію індустріального сектору економіки.*

***Елементи наукової новизни** полягають в системно-концептуальному підході до формування інституцій та створення інституційного середовища для ефективного управління продуктивністю на основі розроблених причинно-наслідкових зв'язків, в управлінні продуктивністю. Головними виділено чинники якості освіти, якості праці відповідно до стандартів ЄС.*

***Практична значущість.** Обґрунтовано необхідність створення Національного і галузевих центрів продуктивності, Національного і галузевих центрів професійних кваліфікацій, аналітичного центру формування і моніторингу систем індикаторів продуктивності та конкурентоспроможності. Табл.: 2. Рис.: 2. Бібліогр.: 14.*

***Ключові слова:** продуктивність; інститути; інституціональний розвиток; рівень ВВП; заробітна плата; модель функціонування інститутів продуктивності.*

Вітвицький Володимир Валентинович - доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: v.v.vitviskiy@gmail.com

Постановка проблеми. Актуалізація та пріоритетність інституційного розвитку аграрного сектору економіки в сучасних умовах визначається розвитком попередньої економічної формації. Звідси суб'єкти економічної діяльності, що утворилися внаслідок існування інституційної матриці минулого періоду, воліють зберегти сформовану існуючу інституціональну структуру, створюючи серйозні перешкоди інституціональному розвитку [6].

Досвід різних країн світу доводить, що глибокі економічні перетворення визначаються здатністю до сприйняття трансформаційних, технологічних і управлінських інновацій на основі інституційних особливостей суспільства.

У сучасному розумінні трансформація економіки це не просто руйнування застарілих інституцій та відмова від технологій, які не відповідають сучасним реаліям, а, в першу чергу, це інституціалізація економіки економічних відносин і тих неекономічних взаємодій, які визначають посттрансформаційний шлях розвитку.

Дослідження проблематики переходу аграрного виробництва до сталого розвитку спонукає до системного підходу взаємодії економічних соціальних демографічних і екологічних чинників, які складають основу процесів формування методології інституціонального середовища управління продуктивністю.

Через несвоєчасність і непослідовність вирішення багатьох аспектів інституціоналізації аграрного сектору економіки розвиток

інститутів і інституцій слід розглядати як невідкладну системну фундаментальну проблему ефективного формування і функціонування аграрного сектору [10].

В той же час міждисциплінарність інституціональних досліджень, розмитість базового поняття „інститут“, незавершеність парадигми економічної науки породжує ряд теоретичних і прикладних питань теоретико-методологічного характеру. Разом із тим дослідження інституціональних процесів передбачає певний методологічний плюралізм, насамперед тому, що різні напрями інституціоналізму об'єднує лише об'єкт дослідження. Тим не менш інституціоналізм не втрачає свої базові принципи (реалістичність, описовість, історичність, психологізм, соціологізм і т.д.), а навпаки, доповнюється новими теоретичними аспектами через теорію контрактів, економіку, право, теорію суспільного вибору і модифікується в більш реалістичну версію неокласики. Тому існують всі підстави розглядати інституціональну теорію як мегатеорію, що забезпечує двосторонній характер взаємозв'язків між інституціональним середовищем і економічною поведінкою людини та економічними змінами в суспільстві [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі дослідженням проблемам інституційного розвитку аграрного сектору економіки займається чимало науковців, серед яких слід виділити Ю.О. Лупенка і М.Й. Маліка [10], О.Ф. Івашину [3], Е. Попова [8], О.Г. Шпикуляка [12], М.О. Кизима [4], Г.Б. Клейнера [5] та інших.

Проте, хоча проблема інституційного розвитку управління продуктивністю досить актуальна, вона не набула фундаментального наукового дослідження, а ряд її положень залишаються дискусійними.

Водночас проблеми інституційного розвитку управління продуктивністю стали домінуючими в працях багатьох зарубіжних дослідників - Скотта Д. Сінка [11], Р. Аккофа [1], Д. Нортона [6], І. Прокопенко [9] та інших. Ідея підвищення продуктивності відіграє визначальну роль в управлінні підприємством, привертає увагу дослідників та спонукає їх до більш глибокого вивчення цієї проблеми.

Мета статті - розкрити проблемні аспекти інституційного середовища та оцінити стан інституційного розвитку управління продуктивністю в аграрному секторі. Обгру-

нтувати необхідність створення ринкових інституцій управління продуктивністю, визначення цілей і завдань їх розвитку в умовах євроінтеграційних процесів.

Виклад основних результатів дослідження. Дослідження положень праць представників інституціональної теорії показало наявність значного варіювання підходів до характеристики відправних категорій інституціоналізму. Серед таких далі наведено інтепретацію Д. Нортона, згідно з якою: «Інститути - це правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, які структурують повторювану взаємодію між людьми» [7, с. 73].

Розглядаючи інститути, як організовану систему стандартизованих зв'язків та соціальних норм, що об'єднує важливі соціально-економічні цінності та процедури, які задовольняють основні потреби суспільства в аграрному секторі економіки. В той же час є проблеми невирішеності багатьох аспектів інституціонального розвитку, зокрема, як однієї з основоположних складових інституціоналізації формування системи управління продуктивністю, серед них особливо виділяються:

- незадовільна адаптація ринкових інституцій та інститутів агрогосподарювання і входження в міжнародний економічний простір;

- вкрай неприйнятна трансформація старих і формування нових ринкових інститутів;

- глибока диспропорція у регуляторній системі аграрного ринку між інститутами та інституціями нових форм із традиційними;

- відсутність системності і концептуальних засад інституціонального формування розвитку і регулювання аграрного ринку;

- інституціональна нерозвиненість системи економіко-соціальної взаємодії в ринкових умовах;

- ліквідація міжгалузевих і практична неспроможність традиційних галузевих науково-прикладних інститутів продуктивності та відсутність передумов для створення нових.

Д. Нортом відзначається «зростання спеціалізації та поглиблення процесів поділу праці в економіках провідних країн, що зумовлює необхідність розвитку інституціональних структур» для зменшення рівня трансакційних витрат [7, с. 71].

Інституційні зміни визначаються попередньою траєкторією економічного і соціального розвитку (path dependence). Економічні суб'єкти, які утворилися внаслідок існування інституціональної матриці, прагнуть до status quo, зберігаючи сформовану інституціональну структуру і привносячи в реформи штучні умови без належного інституційного забезпечення, що не дозволило отримати очікуваних результатів.

Негативні наслідки полягають у відсутності підготовчого періоду та відповідних заходів, недооцінці впливу неформальних інститутів - звичок, традицій, значній інертності розвитку суспільства, недостатньому рівні знання [1]. Як наслідок рівень ВВП на душу населення в Україні один з найнижчих в Європі (табл. 1).

1. Рівень ВВП на душу населення, дол. США

Країна	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Грузія	2964	3725	4143	4274	4430	3765	3866	4192
Російська Федерація	10675	14351	15435	16007	14126	9329	8748	8664
Румунія	8297	9200	8553	9535	10020	8973	9523	9493
Польща	12597	13391	13144	13730	14340	12564	12414	13038
Словаччина	16601	18137	17275	18192	18630	16132	16530	16489
Німеччина	41736	46310	44065	46531	43043	41324	42161	43270
Норвегія	37770	100711	101663	103059	97200	74493	70868	70617
Швейцарія	74606	88416	83538	85112	86606	82016	79888	79348
Україна	2965	3570	3855	4030	3105	2125	2136	2206

Джерело: Державна служба статистики України.

Наведені дані свідчать, що розвинуті європейські країни впевнено нарощують рівень ВВП на душу населення, таким чином формуючи позитивні зрушення в економіко-соціальних взаємодіях в умовах появи нових типів і видів праці та мотивації людей до праці та якості життя.

Економічна трансформація означає не тільки досягнення певних економічних і соціальних інституціональних результатів, порівнюваних з певними критеріями, а й відображає якість влади і законодавства державних і приватних інститутів, виступає загальною характеристикою якості інституціонального середовища та дає оцінку критичного відставання країни у:

- продуктивності виробництва та праці;
- ефективності конкурентного середовища;
- реалізації знань;
- впровадженні інституційних засад у політико-правову сферу та корпоративне середовище;
- розвитку процесу соціалізації економіки.

Існування серйозних невідповідностей між формальними і неформальними нормами зумовлює виникнення незавершених політичних та інституціональних станів. Це створює неприйнятно високий рівень трансакційних витрат і призводить до неузгодженості управлінських дій, негативно позначається на продуктивності національної

економіки та аграрного сектору зокрема. Існують всі підстави стверджувати, що українська економіка у трансформаційний період характеризується високим постійним зростанням трансакційних витрат. Трансакційні витрати економіки України з економіками Європейського Союзу перевищують останні в десятки разів. Дослідники ЄС, оцінюючи частину трансакційних витрат, що з'являються внаслідок виникнення фірми, як інституту, в сукупних витратах знаходяться на рівні від 2 до 15 %. При цьому в Україні, при постійному зростанні трансакційного сектору, вони досягають від 50 до 70 % [5]. За іншими оцінками різниця між витратами трансакційного сектору національної економіки в цілому і трансакційними витратами фірм ЄС становить приблизно 50% [8].

Сучасна синергія пояснює, що на величину трансакційних витрат впливає мотивація суб'єктів інституціональних змін, ступінь їх інформованості про існуючі альтернативи, наявність операційної закритості та ефект гістерезису. Для вирішення цієї проблеми необхідний системний підхід, що враховує комплементарність інститутів економічної, соціальної, культурної, духовної, екологічної та інших сфер суспільства.

Один із головних напрямів трансформаційного розвитку - це здатність приватних і державних інститутів імпортувати та запро-

ваджувати сучасні інститути, які можуть опанувати і застосовувати технологічний та управлінський досвід, створюючи ефективний розподіл прав власності. Ознакою глибокої інституціональної деградації українського суспільства та чи не головною перешкодою для створення інноваційної моделі розвитку економіки держави, зокрема, управління агропродуктивністю виробництва [4].

Серйозні ознаки поглиблення інституціональної деградації українського суспільства проявляються в послабленні конкурентоспроможності національної економіки, про що свідчать світові рейтинги.

Відповідно до Звіту Всесвітнього економічного форуму (2017), Україна за індексом конкурентоспроможності мала наступну динаміку: 2012-2013 (з 144 країн) 73-місце; 2013-2014 (з 148 країн) 84-те; 2014-2015 (з 144 країн) 76-те; 2015-2016 (з 140 країн) 79-те; 2016-2017 (з 138 країн) 85-е; 2017-2018 - 81-е місце (з 137 країн). За цими даними Україна піднялася на 4 позиції за останній рік. Під конкурентоспроможністю автори звіту розуміють спроможність національної економіки створити й підтримувати конкурентоспроможне середовище, в якому виникає бізнес [13].

Інституціональні негативні наслідки спостерігаються за прямого перенесення західних інститутів в українське середовище в 90-х роках, як базових для формування ринкових відносин не враховуючи психологію людей, що декілька поколінь виховувалися в іншій системі. Нав'язування ринкової поведінки і господарювання без врахування культурних і ідеологічних цінностей створило умови для виникнення неформальних інститутів, що перешкоджають аграрному розвитку на сучасному етапі. Негативний процес інституціоналізації ще більше поглибився наслідками політики „шокової терапії”, сформувавши психологію хронічної недовіри до уряду [12]. Тим самим це ускладнює і навіть унеможливає проведення програм тих чи інших реформ, слугує підґрунтям популізму та приходу до влади недостатньо компетентних політиків, які, як правило, відстоюють вузькі корпоративні інтереси, не виконуючи інституціональної функції, яка покладається на владу [4].

Інституціональна функція якості влади повинна виражати ефективне забезпечення формування інституту економіко-політичних, економіко-правових і економіко-соціаль-

них взаємодій, що відображають інтереси різних груп соціуму, спільного плюралізму, і виступати ефективним гарантом авторитарних чи тоталітарних тенденцій держави, або тих сил, які не зацікавлені в економічній модернізації країни. В Україні наявність таких сил зумовлена особливістю економічної моделі, нерозвиненістю економіко-політичних взаємодій, створенням проміжної кризової форми розвитку, рентоорієнтованої поведінки, як поширеної суспільної норми, а головне - рівнем корупції. За оцінками міжнародної Transparency International, Україну у світі сприймають як країну з надзвичайно високим рівнем корупції. У 2017 р. Україна посіла 130 місце серед 180 країн і набрала 30 балів по 100-бальній шкалі, що є показником надзвичайно високого рівня корупції, оскільки результат нижче 30 балів, за Transparency International, вважається „ганьбою нації” [13].

Такий рівень корумпованості є негативним для суспільства, адже суттєво збільшуються трансакційні витрати, формується суспільне уявлення про незахищеність громадян перед владою та криміналітетом, збільшуються економічні та політичні ризики для бізнесу, зростає соціальна нестабільність у суспільстві, зменшується державне регулювання підприємницької діяльності, формується неефективна податкова система, а у ряді випадків унеможлиблюється робота і прийняття антикорупційного та екологічного законодавства.

У таких умовах постає проблема можливості сформувати державу розвитку, здатну на модернізацію і підвищення продуктивності, соціалізації економіки та, на цій основі, зростання добробуту населення [11].

Інституціоналізація - це система домінуючих економіко-соціальних взаємодій через гармонізацію інтересів кожного члена суспільства, кожної соціальної групи, суспільства в цілому, зменшення соціальної нерівності та розвиток соціального капіталу, закріплення того чи іншого припустимого рівня або міри справедливої економічної поведінки, засвоєння суспільством моральних, етичних, культурних правил, норм, що перетворюються на правила поведінки індивідумів, економічних суб'єктів, забезпечують саморегулювання їх діяльності.

Глибина і ефективність економічної трансформації все більше залежить від соціокультурних чинників:

- продуктивність виробництва і праці;
- рівень і культура споживання як лінійні детермінанти економічного зростання;
- особливості економічних відносин;
- соціокультурні особливості економічної трансформації;
- особливості соціальної інтеграції, яка в основному здійснювалась державою із під-

вищенням ролі суспільства в трансформаційних процесах;

- посилення соціальної дисфункції, яка проявляється через інститути соціальної справедливості та соціального партнерства.

Державні службовці, менеджери різних рівнів, політиком прагнуть до складу панівних груп, що призводить до диференціації, соціальної розшарованості та різномірності суспільства, маргіналізації більшості людей, які не мають можливостей на ефективну зайнятість і гідну оплату праці (рис. 1).

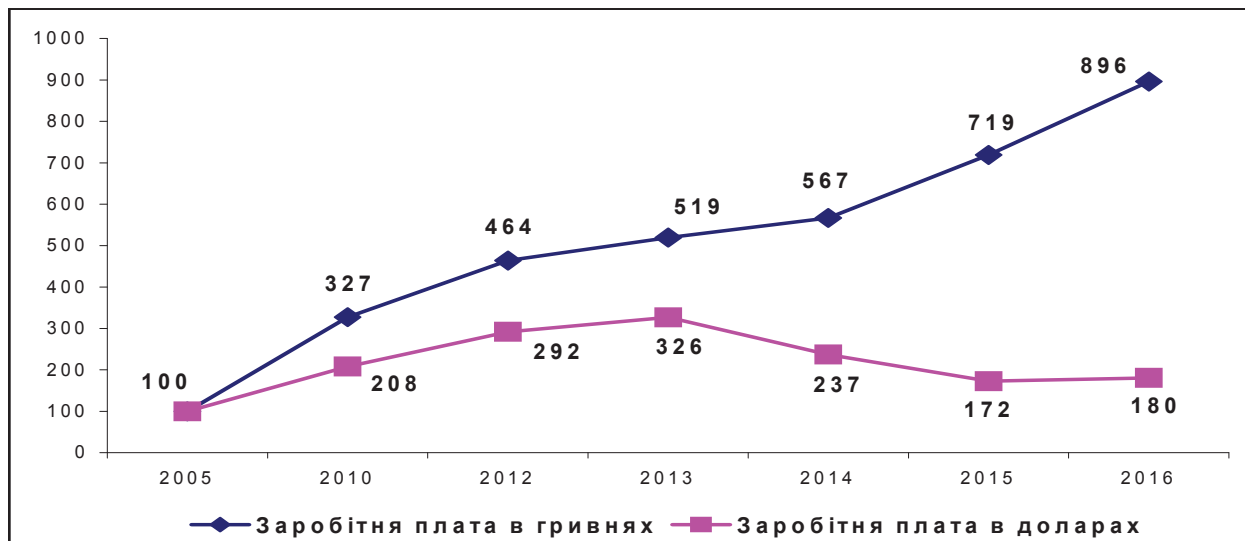

Рис. 1. Динаміка індексів заробітної плати працівників сільського господарства

Джерело: Розроблено автором на основі статистичних даних.

За наведеними показниками, очевидними є тенденції до зниження реальної заробітної плати, а звідси – зниження купівельної спроможності і споживання харчових продуктів та товарів широкого вжитку, що загалом може призвести до стагнації внутрішнього ринку, збитковості підприємств, погіршення добробуту населення.

Посилення тенденції до соціалізації обов'язково має формувати механізми саморегулювання соціальних конфліктів і соціальної адаптації до ринку, оскільки інституціоналізація цих процесів поєднала у свідомості людей розуміння розширення формальних прав і фактичне звуження соціальних та економічних можливостей. Для переважної більшості населення праця є мінімальним засобом для існування, а якісні характеристики і зміст умов праці не мають суттєвого значення, тому в такому середовищі трансформаційні процеси розвиваються повільно. З огляду на тенденції поділу праці в Україні сформоване деіндустріальне суспільство та застосування так званих не-

типових форм зайнятості, наявність яких свідчить про розвиток постіндустріальних тенденцій і загострює проблеми безробіття та деградацію індустріального сектору економіки через витік кваліфікованих кадрів за кордон і низький рівень оплати праці. Саме тому виникає необхідність в системному підході до формування інституціональних засад управління продуктивністю. З'являється нагальна потреба в теоретичному обґрунтуванні особливо методологічних можливостей універсуміки, яка дозволяє розглядати зміну ціннісних оцінок і мотивацію людей в широкому контексті через мікроуніверсумізацію та синергитичний вплив усіх сторін людської життєдіяльності [10].

Саме на основі аналізу універсумних економіко-неекономічних взаємодій є всі підстави виділити важливий інституціональний критерій економічної трансформації – нову мотивацію людської діяльності в аспекті становлення культури постматеріальних цінностей, зокрема, високий рівень продук-

тивності в його широкому і глибинному розумінні [3].

Одним з основних інститутів, який може підтримувати рівновагу між внутрішніми, зовнішніми, соціальними, природними чинниками, є держава. Саме вона має забезпечувати в національному масштабі взаєморозуміння між основними соціальними група-

ми у рівноправній участі в прибутках через підвищення продуктивності, зміцнення гарантій зайнятості та соціальної захищеності, вдосконалення трудового законодавства та інших прогресивних змін [9]. Для цього необхідно здійснити наступні кроки інституціонального вдосконалення управління продуктивністю (табл. 2).

2. Причинно-наслідкові зв'язки вдосконалення інституційного розвитку управління продуктивністю

Проблеми	Оцінка проблеми	Шляхи вирішення проблеми
Високий рівень тіньової зайнятості (40%)	Не нараховується трудовий стаж, не виплачуються взагалі або мінімальні соціальні виплата та страхові виплати в разі втрати працездатності, а мінімальна зарплата сьогодні означає мінімальну пенсію в майбутньому. Недоплати роботодавцями податків на заробітну плату компенсуються вищими ставками інших податків, що посилює соціальну напругу та знижує соціальні стандарти	Створення прозорої системи стимулювання всіх форм зайнятості; впровадження преференцій під час створення нових робочих місць; заохочування самозайнятості населення й ведення бізнес-діяльності. Мінімізація податків на заробітну плату та фонд оплати праці
Відсутність (повної і достовірної) статистик зайнятості та зарплат	Недостовірні дані зумовлюють викривлену ситуацію на ринку праці і, відповідно, не дають можливості адекватної оцінки. Виникає дисбаланс у рівнях оплати праці працівників різних професій у регіонах. Як наслідок - зарплата не завжди відповідає складності і специфіці роботи, що призводить до значного розриву цього показника між різними галузями, професіями	Виконання Україною Конвенції про статистику праці № 160, Рекомендацій про трудові правовідносини № 198, Конвенції про політику в галузі зайнятості № 122, які Україна ратифікувала. Це дозволить проводити аналіз і складати прогнози, дані яких увійдуть у міжнародну трудову статистику. Зі свого боку, це дозволить визначити місце України порівняно з іншими країнами та надалі скоригувати співвідношення оплати праці працівників різних професій, професійних груп і секторів економіки, здійснити диференціацію складності праці, сформулювати політику оплати праці у країні
Відсутність обов'язкових і професійних стандартів відповідно до міжнародних норм	Незважаючи на 30-е місце (зі 187) у світовому рейтингу освіти за рахунок охоплення більшості населення початковою, середньою та вищою освітою, Україну вирізняє один із найнижчих рівнів продуктивності та оплати праці. За даними МВФ (World Economic Outlook Database, квітень 2016 року), у 2014 р. рівень ВВП на душу населення України становив \$3054, у 2016 р. він знизився до \$2206, тоді як у Швейцарії він становить понад 84 000 дол.	Подолати розрив можна, зробивши наголос на два основні чинники - якість освіти та якість праці. Опрацювання та введення нових обов'язкових навчальних стандартів відповідно до міжнародних стандартів простимулює підвищення якості освіти створення Національного центру професійних кваліфікацій. Його завдання - розробка нових професійних стандартів; незалежне оцінювання кваліфікації працівників; сертифікація спеціалістів різних професій і кваліфікації відповідно до міжнародних професійних стандартів. Впровадження професійних стандартів та їх дотримання дозволить підвищити його продуктивність, конкурентоспроможність, а також й економічне зростання

Відсутність національного і галузевих центрів продуктивності	Відсутня можливість порівняльної оцінки продуктивності окремих підприємств у галузі та різних галузей, що призводить до інформаційного "голоду" співвідношення заробітних плат у різних галузях	Створення національного і галузевих Центрів продуктивності в Україні сформує базу для моніторингу та аналізу продуктивності. Наявність порівняльних даних про продуктивність у галузях могла б стати орієнтиром для структурного реформування економіки країни, включно з розвитком нових галузей
Відсутність реального соціального діалогу	Парадоксальність ситуації полягає в тому, що Закон «Про соціальний діалог в Україні» було ухвалено ще 2010 року, але й до цього часу він так і не запрацював. Кожна з чотирьох сторін трудових відносин - держава, профспілки, роботодавці й активне трудове населення - розв'язує свої питання в межах власних можливостей, не вступаючи в діалог один з одним ні на рівні регіонів, ні на загальнонаціональному рівні. Колективні переговори та колективні договори найчастіше мають формальний характер. Без діалогу знайти баланс інтересів сторін неможливо	Створити умови й механізми (в т.ч. вищезгаданих) для виконання Закону «Про соціальний діалог в Україні». Зокрема, розвивати інституції соціально-трудових відносин - професійні асоціації, спілки та співтовариства. Завдяки цьому стане можливим впровадження етики нових трудових відносин, підвищення цінності праці
Відсутність стратегії соціально-трудових відносин	Відсутність єдиного стратегічного підходу до принципів і норм побудови соціально-трудових відносин у країні. Кодекс законів про працю, що діє з минулої економічної системи, застарілий і не відповідає нинішнім реаліям	Розробка та впровадження стратегії соціально-трудових відносин із залученням експертів і громадськості. Вона має стати складовою частиною Стратегії розвитку країни з урахуванням тенденцій розвитку глобального ринку праці. Соціально-трудові відносини мають стати одним із ключових національних пріоритетів розвитку країни з європейською орієнтацією

Джерело: Розроблено автором.

З метою вироблення і впровадження національної політики підвищення продуктивності практично в усіх країнах ЄС були засновані й функціонують спеціальні інститути, що діють як на національному, галузевому, так і на регіональному рівнях або в межах секторів економіки, які охоплюють у своїй діяльності два головні напрями:

- визначення основних проблем підвищення продуктивності і необхідного поліпшення економічної політики;
- практична реалізація прийнятої політики підвищення продуктивності.

До основних проблем, на які орієнтується діяльність цих центрів, відносяться:

- пришвидшення процесу визначення національних цілей суспільства, які могли б бути схвалені урядом, підприємцями, робітниками;

- розробка нових систем та інструментів вимірювання продуктивності;
- проведення прикладних досліджень;
- генерування інформації та збір даних;
- реалізація проектів для демонстрації;
- проведення експертизи для зацікавлених організацій;
- надання послуг з порівняльного аналізу продуктивності між компаніями, секторами та країнами;
- реалізація програм навчання і підвищення кваліфікації, орієнтованих на підвищення як технічного рівня, так і рівня обізнаності про проблеми продуктивності.

Зокрема, основними довготривалими формами діяльності успішних національних центрів із продуктивності є:

- створення в країні сприятливого клімату, що забезпечує залучення всього насе-

лення в процес формулювання національних цілей і визначення пріоритетів;

- вироблення цілеспрямованої урядової політики підвищення продуктивності на національному рівні (на рівні сектору), а також координування реалізованої в межах різних галузей економічної політики з метою забезпечення оптимального використання національних ресурсів;

- установа (або підвищення ефективності існуючих) урядових статистичних органів, що займаються збором і аналізом даних на рівні сектору і макроекономіки;

- розвиток законодавства, що регулює взаємовідносини між підприємствами, а також між підприємствами та урядом;

- підвищення ролі таких економічних стимулів, як податки, кредит, політика доходів і т.п.

Розробка інституційного механізму, який здатний до вирішення подібних складних завдань, може забезпечити достатніми ресурсами і сприятиме встановленню тісніших

взаємозв'язків між зацікавленими сторонами, відіграє дуже важливу роль. Такий механізм може сприяти об'єднанню національних зусиль і забезпечувати підтримку організацій, діяльність яких спрямована на підвищення продуктивності в усіх секторах економіки, а також на всіх рівнях – від підприємств до окремих осіб.

Крім того, згадані центри здійснюють поглиблену професійну підготовку управлінських кадрів, а також кадрів масових професій, навчаючи їх передовим прийомам і методам праці в нормативному режимі, надають консультативну допомогу та проводять дослідження із вищевказаних проблем. Їхнім завданням є допомога іншим організаціям або секторам економіки у розробці планів і реалізації програм продуктивності. На сьогодні у світі налічується близько 150 національних і регіональних центрів, інститутів та асоціацій з продуктивності та управління, які з різним ступенем успіху вирішують проблеми підвищення продуктивності (рис. 2).

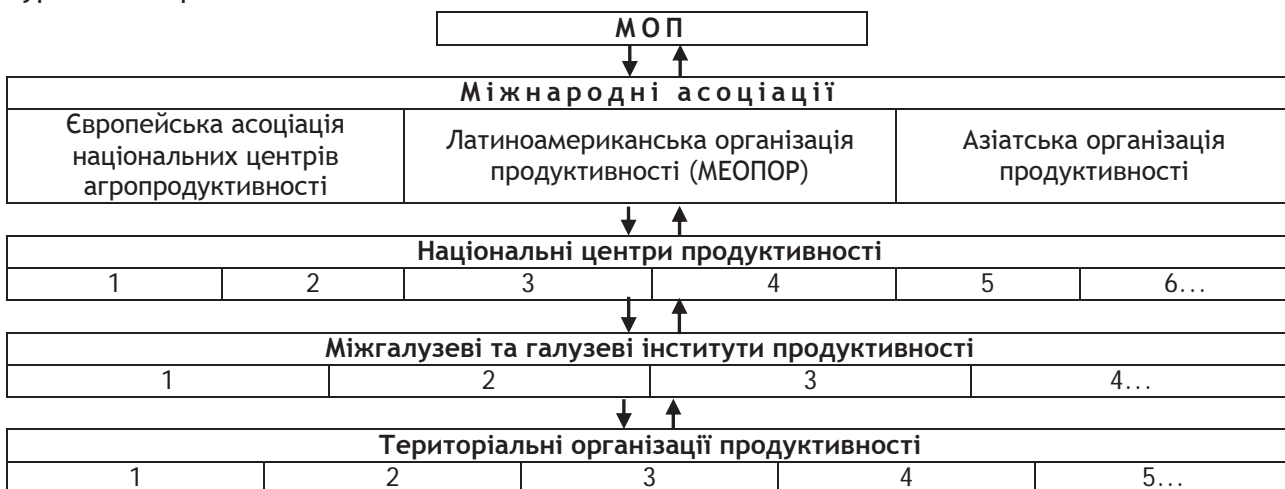

Рис. 2. Рамкова організаційна модель функціонування інститутів продуктивності

Джерело: Розроблено автором на основі досліджень [9].

Разом із тим в Україні проблема управління продуктивністю перестала бути об'єктом дослідження економічної науки. Якщо раніше над її теоретичним вивченням, розробкою, впровадженням прикладних програм працювали Національний і понад 20 галузевих центрів загальною чисельністю близько 15 тис. фахівців, то нині робота майже припинилася. Лише Рада з вивчення продуктивності України Національної академії наук України та Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу Мінагрополітики деякою мірою продовжують дослідження з цієї проблеми, скоротивши чисельність працівників при цьому у чотири рази, а

Національний центр продуктивності два роки тому взагалі ліквідовано. У наявних дослідженнях недостатньо ув'язуються процес управління продуктивністю з дією і використанням економічних законів, не знайшли відображення теоретичні аспекти продуктивності, її вплив на ефективність, зокрема, аграрних підприємств, а також відносин власності, форм господарювання, соціально-економічних перетворень на селі, формування ринкового середовища тощо.

Висновки. Економічний розвиток країни, зокрема аграрної сфери, потребує опрацювання синергетичної концепції, аналізу та дослідження універсуміку розбалансованого

стану інституціонального середовища, які б пояснювали роль економіко-неекономічних взаємодій у процесі суспільних трансформацій, зокрема визначення значущості й відповідальності людини як суб'єкта соціуму, його соціального і культурного детермінованого економічного вибору який би пояснював адаптацію економічних суб'єктів у кількох вимірах суспільного життя.

Виникає нагальна необхідність розробки стратегії реформування інституціонального

Список бібліографічних посилань

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. Москва : Прогресс, 1985. 328 с.
2. Гриценко А. А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. Київ : Форт, 2008. 928 с.
3. Івашина О. Ф. Інституціональне середовище економічної модернізації. *Бізнес Інформ*. 2014. № 7. С. 18-22.
4. Кизим М. О., Киреєнко Г. П., Губарева І. О. Тінізація економіки в Україні та Росії та її вплив на економічний розвиток країни. *БІЗНЕС ІНФОРМ* № 8. 2013. С. 8-14.
5. Клейнер Г. Б. Модернизация экономики и выращивание институтов. Т. 1. Москва : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. С. 370-379.
6. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000. 198 с.
7. Норт Д. К. Институты и экономический рост : историческое введение. *Thesis*. 1993. Вып. 2. С. 69-91.
8. Попов Е., Лесных В. Трансакционные издержки в переходной экономике. *Мировая экономика и международные отношения*. 2006. № 3. С. 72-77.
9. Прокопенко И. И. Управление производительностью: практическое руководство / пер. с англ. Киев : Техника, 1990. 319 с.
10. Розвиток підприємництва і кооперації : інституціональний аспект : монографія / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. та ін.]. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
11. Скотт Д. Синк. Управление производительностью: планирование, измерение, оценка, контроль и повышение. Москва : Прогресс, 1989. 502 с.
12. Шпикуньяк О. Г. Институції у розвитку та регулюванні аграрного ринку : монографія. Київ : ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2010. 395 с.
13. Corruption perceptions index 2017. (2018). *Transparency International*. Retrieved from: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 [In English].
14. Schwab, K. (Ed.) (2017). The global competitiveness report 2017-2018. *World Economic Forum*. Retrieved from: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> [In English].

середовища управління продуктивністю створення відповідних програм і проектів її підвищення, зокрема створення національного і галузевих центрів продуктивності, національного центру професійних кваліфікацій та національного центру аналітичного центру формування і моніторингу системи індикаторів продуктивності та конкурентоспроможності, зробивши ставку на чинниках якості праці відповідно до стандартів ЄС.

References

1. Akoff, R. (1985). *Planirovanie budushhego korporacii [Planning for the future of the corporation]*. Moscow: Progress [In Russian].
2. Gricenko, A.A. (2008). *Institucionalnaja arhitektonika i dinamika jekonomicheskikh preobrazovanij [Institutional architecture and dynamics of economic transformations]*. A.A. Gricenko (Ed.). Kyiv: Fort [In Russian].
3. Ivashyna, O.F. (2014). Instytuttsionalne seredovyshe ekonomichnoi modernizatsii [Institutional environment of economic modernization]. *Biznes Inform*, 7, pp. 18-22 [In Ukrainian].
4. Kyzym, M.O., Kyreienko, H.P., & Hubarieva, I.O. (2013). Tinizatsiia ekonomiky v Ukraini ta Rosii ta yii vplyv na ekonomichnyi rozvytok krainy [Tinization of economy in Ukraine and Russia and its influence on the economic development of the country]. *Biznes Inform*, 8, pp. 8-14 [In Ukrainian].
5. Klejner, G.B. (2005). *Modernizacija jekonomiki i vyrashhivanie institutov [Modernization of the economy and the cultivation of institutions]*. (Vol. 1). Moscow: Izd. dom GU VShJe [In Russian].
6. Nort, D. (2000). *Instytuttsii, instytuttsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institution, institutional change and functioning of the economy]*. Kyiv: Osnovy [In Ukrainian].
7. Nort, D.K. (1993). *Instytuty i jekonomicheskij rost : istoricheskoe vvedenie [Institutions and economic growth: historical introduction]*. *Thesis*, 2, pp. 69-91 [In Russian].
8. Popov, E. & Lesnyh, V. (2006). *Transakcionnye izderzhki v perehodnoj jekonomike [Transaction costs in the transitional economy]*. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, 3, pp. 72-77 [In Russian].
9. Prokopenko, I.I. (1990). *Upravlenie proizvoditelnostju: prakticheskoe rukovodstvo [Performance management: practical guidance]*. Kyiv: Tehnika [In Russian].
10. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M., et al. (2016). *Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii : instytuttsionalnyi aspekt : monografiia [Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect: monograph]*. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
11. Skott, D.S. (1989). *Upravlenie proizvoditelnostju: planirovanie, izmerenie, ocenka, kontrol i povyshenie [Performance management: planning, measurement, evaluation, monitoring, and improvement]*. Moscow: Progress [In Russian].
12. Shpykuliak, O.H. (2010). *Instytuttsii u rozvytku ta rehuliuванні ahrarnoho rynku : monografiia [Institutions in the development and regulation of the agrarian market: monograph]*. Kyiv: NNTs "Instytut ahrarnoi ekonomiky" [In Ukrainian].
13. Corruption perceptions index 2017. (2018). *Transparency International*. Retrieved from: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017 [In English].
14. Schwab, K. (Ed.) (2017). The global competitiveness report 2017-2018. *World Economic Forum*. Retrieved from: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf> [In English].

Vitvitskyi V.V. Institutional environment of productivity's management in the agrarian sector of the economy

The purpose of the article is to develop theoretical and methodological principles of institutionalization of economic and non-economic interactions and carry out a scientific substantiation of ways and means of forming institutions of productivity's management in the agrarian sector of the economy.

Research methods. In the research process the following methods have been used: abstract and logical, comparison, monographic, problem, graphic, economic evaluation and systematic structural analysis, and methodological generalization.

Research results. The assessment of institutional development of productivity's management in the transformation period in Ukraine, in particular, in the agrarian sector of the economy, has been assessed. This allowed us to consider the institutional theory that provides the two-way character of relationships between the institutional environment and economic behaviour of a person, reveals the further deepening of the labour differentiation and positive changes in the social structure of society in the European community. However, the same scientific principles indicates deindustrialization and formation of so-called "shadow forms of employment" in Ukraine, as well as aggravation of the problems of unemployment and degradation of the industrial sector of the economy.

The elements of scientific novelty. Scientific novelty of the article lies in the system-conceptual approach to formation of institutions and creation of an institutional environment for effective management of productivity on the basis of developed causal links. In the productivity's management have been highlighted the main factors of quality of education and work in accordance with EU standards.

Practical significance. The necessity of creation of national and sectoral productivity centres, national and branch centres of professional qualifications, analytical centre for formation and monitoring of indicator systems of productivity and competitiveness has been substantiated. Tabl.: 2. Figs.: 2. Refs.: 14.

Keywords: productivity; institutes; institutional development; GDP level; salary; functioning model of productivity institutes.

Vitvitskyi Volodymyr Valentynovych – doctor of economic sciences, professor, honored worker of science and technology of Ukraine, chief research fellow of the department of entrepreneurship, cooperation, and agro-industrial integration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: v.v.vitviskiy@gmail.com

Витвіцький В.В. Институциональная среда управления продуктивностью в аграрном секторе экономики

Цель статьи - развить теоретико-методологических основы институционализации экономических-неэкономических взаимодействий и на этой основе осуществить научное обоснование путей и способов формирования институций управления продуктивностью в аграрном секторе экономики.

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы: абстрактно-логический, сравнения, монографический, проблемный, графический, экономической оценки, системного структурного анализа и методологического обобщения.

Результаты исследования. Выполнена оценка институционального развития управления продуктивностью трансформационного периода в Украине, в частности, в аграрном секторе экономики. Это позволило рассмотреть институциональную теорию, которая обеспечивает двусторонний характер взаимосвязей между институциональной средой и экономическим поведением человека, свидетельствует о дальнейшем углублении разделения труда и позитивных сдвигах в социальной структуре общества в европейском сообществе, тогда как в Украине скорее свидетельствует о деиндустриализации и формировании так называемых теневых форм занятости, обострении проблемы безработицы и деградации индустриального сектора экономики.

Элементы научной новизны состоят в системно-концептуальном подходе к формированию институций и созданию институциональной среды для эффективного управления продуктивностью на основе выявленных причинно-следственных связей, в управлении продуктивностью главными выделены факторы качества образования, качества труда в соответствии стандартам ЕС.

Практическая значимость. Обоснована необходимость создания Национального и отраслевых центров продуктивности, Национального и отраслевых центров профессиональных квалификаций, аналитического центра формирования и мониторинга систем индикаторов продуктивности и конкурентоспособности. Табл.: 2. Илл.: 2. Библиогр.: 14.

Ключевые слова: продуктивность; институты; институциональное развитие; уровень ВВП; заработная плата; модель функционирования институтов продуктивности.

Витвіцький Володимир Валентинович – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник відділу підприємництва, кооперації і агропромислової інтеграції, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (г Київ, ул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: v.v.vitviskiy@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 04.06.2018 р.

Фахове рецензування: 22.08.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Вітвіцький В. В. Институциональное средовище управління продуктивністю в аграрному секторі економіки. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 107 – 116.

* * *